

Inkluze je most k úplné společnosti

Ve své pedagogické praxi působil na všech typech škol – od základní až po Fakultu tělesné výchovy a sportu UK v Praze. Již 24 let stojí Vladimír Bílek v čele Společenství harmonie těla a ducha (SHTD), jež pečuje o zdravé, a především o zdravotně a sociálně znevýhodněné děti a mládež v ČR.

Sociální začleňování (inkluzí) z pohledu organizací pracujících s dětmi a mládeží je začlenění sociálně nebo zdravotně hendikepovaných dětí a mládeže do volnočasových aktivit pořádaných spolky, oddíly, kluby... apod. Cílem přitom je, aby se stali aktivními a rovnoprávními členy skupiny. Jak jste tuto problematiku pojali ve Vašem Společenství?

O inkluzi se v České republice začalo hovořit řekněme tak před deseti lety, kdežto já jsem sdružení s názvem „Společenství harmonie těla a ducha“ založil už před dvaceti čtyřmi roky. Tehdy se v souvislosti se začleňováním zdravotně postižených lidí do společnosti mluvilo o integraci. Šlo nicméně rovněž o určité formy, metody a prostředky vhodné k začleňování znevýhodněných dětí a mládeže do vzdělávacích, výchovných či – jako v našem případě – volnočasových aktivit. Nebo, chcete-li, jednalo se o začleňování do většinové společnosti...

Záležitost jsem nejprve probral se svými kamarády – lékaři a rozhodl se, že se do této náročné činnosti pustím. V našem Společenství jsme začínali s integrací epileptických dětí. A to v době, kdy jejich situace byla taková, že epileptických dětí se spolky – dříve občanská sdružení – v podstatě bály. Ty děti tak byly vlastně automaticky již předem vyčleňovány... Dnes pečujeme o stovky dětí a mladých lidí z celé naší republiky, z nichž více než polovina má různé zdravotní hendikepy, ať už jde o epilepsii, hydrocefalus, mozkovou obrnu, autismus, Aspergerův syndrom, ADHD, enurézu, astma, lehčí formy mentální retardace, poúrazové stavy, nadváhu, nebo jiné. Staráme se také o děti z náhradní výchovné a rodinné péče, jako jsou dětské domovy a klokánky, dále o děti pěstounů a samoživitelů, včetně romského etnika a národnostních menšin s různými psychosociálními deprivacemi či poruchami chování a jednání...

Jaký význam inkluzi přikládáte Vy osobně?

Já si myslím, že je to naprosto správná

věc. Inkluze v praxi pro mě znamená, že každý jsme jiný, a všichni jsme si rovni. Chtěl bych upozornit, že my v SHTD pracujeme s dětmi, u kterých můžeme dosáhnout viditelného zlepšení jejich stavu. To se ale stane jedině za předpokladu, že je pro ně něco uděláno. Když to pro ně uděláno nebude, nezlepší se. A to je také princip, na jehož základě k inkluzi přistupuji.

O inkluzi se v současné době mluví zejména, ba téměř výlučně v souvislosti se školstvím. Jaký vztah panuje podle Vás mezi inkluzí ve školním a ve spolkovém prostředí, kde se odehrává mimoškolní činnost?

Předesílám, že se opírám nejen o více než dvacetiletou praxi ve spolkovém prostředí, ale i o svoji předchozí rozsáhlou zkušenost v oblasti školství. Prošel jsem Základní školu v Havířově, učňovskou školu v Malešicích, učil jsem na špičkovém gymnáziu Arabská v Praze 6, kde byly svého času nejlepší podmínky na tělocvik (*PaedDr. Vladimír Bílek má aprobaci tělesná výchova-zeměpis-branná výchova, pozn. red.*) a poté, co si mě vyžádala fakulta, působil jsem na FTVS UK. Po roce '89 jsem pomáhal zakládat novou státní správu v oblasti tělovýchovy, potažmo mládeže v ministerstvu školství...

Otevřeně říkám, že si nesmírně vážím nové paní ministryně školství Kateřiny Valachové. Jak jejího vysvětlování dané problematiky, tak konkrétních kroků, které v oblasti inkluze podniká. Začal s tím před deseti lety pan ministr Petr Fiala; ona na něj navazuje a dotváří, co je třeba. Navíc ovšem získala pro daný účel peníze, což je velmi rozumně promyšlený a správný krok.

Vztah mezi inkluzí ve škole a ve spolkových dětech a mládeži je prostý. Nemůže existovat inkluze ve škole, aniž by existovala při volnočasových aktivitách. Není možné, aby děti, které mají nějaký mírný hendikep, byly začleňovány do pospolitosti třídy, ale už ne do party svých vrstevníků v oddíle, družině, klubu... Stálo by za to udělat průzkum, kolik jednotlivé spolky mají ve své péči takových dětí, o kterých tu teď mluvím. A trochu pozornosti – včetně té finanční – která je nyní pod zorným úhlem inkluze přednostně upřena ke školství, věnovat i mimoškolní výchově...

Inkluze určitě přinese spoustu nových podnětů. Také problémy, jistě, ale věřím, že učitelé i spolky si s nimi budou umět poradit. A že v souhrnu půjde o posun dobrým směrem, o tom jsem přesvědčen. Samozřejmě vím o kritice této snahy, a to i od prezidenta (Miloše Zemana). Jenže – pan prezident to nikdy v životě nedělal...! Já ano, čtyřicet let. A vidím ta pozitiva, která jsou oboustranná, tedy jak pro hendikepované, tak pro jejich okolí.

Zažitá představa většiny Čechů je, že správná inkluze probíhá tak, že se všechny děti bez ohledu na své hendikepy učí v jedné třídě. Zdejší učitelé mají obavy, že začleňování těchto žáků nezvládnou, a naruší se tím výuka. V zemích, které mají s inkluzí zkušenosti v řádu desítek let (VB, Finsko či Norsko) to ale úplně neplatí: část hodiny postižené děti absolvují ve zvláštních skupinách, v případě potřeby se jim věnuje i samostatný pedagog... Jak to funguje – nebo by fungovat mohlo – ve spolkovém prostředí?

Inkluze je a bude vždy náročná. Jde přece o konkrétní lidi s konkrétními problémy, a tudíž i přístup k nim musí být individuální. Umím si docela živě představit složitost situace, kdy v jedné třídě může být několik hendikepovaných dětí s asistenty – a rodičovské obavy, že brzdí vzdělávání ostatních... Nebo naopak přechod dítěte z praktické školy do normální a jeho traumatizaci rozsahem učiva... Stále ale platí, že existují speciální školy pro složitější případy, které jde skutečně těžko včlenit do většinové společnosti. To je důležité zdůraznit. A pak – víme přece, že fungovaly jednotřídky, kde kantoři mívali děti od první do páté třídy. A to včetně „zlobilů“, dětí chytrých, dětí nadaných, geniálních i hloupých... A zvládli to! Takže si myslím, že totéž by se nějakým způsobem mělo dít i ve spolkových klubovnách; vím, že to tak dělá třeba Junák.

Obecně vzato, zájmové činnosti a volnočasové aktivity plní důležitou funkci a jsou přínosem také pro školu. Možná je tu někde manévrovací prostor i pro Českou radu dětí a mládeže. Třeba při získávání potřebných dat z jejích členských spolků a následně pak při zorganizování školicích kurzů pro dobrovolníky, kteří by o to stáli.

Jaké přednosti – existují-li takové – spatřujete právě v sociálním začleňování do rozmanitých oddílů, družin či klubů?

Hendikepované děti jsou mnohdy z mimoškolních aktivit vyčleněny, málokdo je totiž chce. Řada těch dětí opravdu skončí ve škole – a je doma. Čas tráví třeba na počítači...

V dětském spolku si mohou najít nové kamarády, případně i nějaký vzor, se kterým se nikdy nesetkali. Klubová činnost úžasně rozvíjí komunikaci, týmového ducha, je to zkrátka fenomén. Umožňuje nám přejít inkluzivní most a začít společnost vnímat takovou, jaká ve svém celku skutečně je. Ta společnost

totiž není jenom společností zdravých lidí. Stejně jako není jenom společností lidí nemocných, bláznů nebo lidí s IQ přes 140. Ta společnost je taková, jaká je – pestrá – a my všichni dohromady se musíme naučit v ní žít.

Přednosti mimoškolní inkluze jsou patrné i na straně zdravých dětí. Vidí, s čím vším mají jiné děti problémy. A začnou si vážit například svého zdraví. Nebo toho, že jsou průměrně nadané... A hendikepované děti? Právě na táboře si dobře všimnou, jak jsou na tom oproti ostatním. Porovnávají. Řeknou si třeba: tak dobře, jsem z dětského domova, ale nemusím brát prášky na epilepsii... Epileptik si řekne: ano, mám epilepsii, ale zase se nepočurávám... A tak bych mohl pokračovat. Na začátku pobytu na našem táboře děti vždycky upozorníme: všichni tu máme nějaký hendikep, a tak si zkrátka pomáháme. A funguje to. Děti se pak sobě navzájem neposmívají, a v rámci možností si pomohou. A ačkoliv je známo, jak dokáží být děti někdy velice kruté, když pak už někoho takto poznají a přijmou mezi sebe, nedají na něj dopustit. To máme ověřené stoprocentně...! Chrání ho, častokrát se stanou i jeho kamarády. A viděno našima očima vedoucích mu pak na táboře pomáhají a starají se o něj.

Můžete uvést nějaký konkrétní příklad z praxe Vaší organizace?

Ona by jich byla spousta. Ale jeden za všechny: Vašek. Silný epileptik, který je po operaci mozku. Jezdí s námi už dobrých deset let. Vrátil-li se na úplný počátek, tak když jsem ho prvně uviděl, v duchu jsem jeho mentální retardaci odhadoval na vyšší stupeň. Na táboře

ale začal přece jen postupně jako by „ožívat“, alespoň nám to tak připadalo... Když jsme pak odjížděli z tábora, tekly mu slzy jako hrachy. Měli jsme tehdy s Hankou (*spolupracovnicí Vladimíra Bilka, pozn. red.*) strach, že se mu tam nelíbilo, nebo že se mu dokonce něco stalo, že jsme snad něco zanedbali...? Až pak vyšlo najevo, že on brečel, protože nechtěl domů... Později, už po příjezdu z tábora, jsme od Vaškovy maminky dostali děkovný dopis. Lepší „zpětnou vazbu“ jsme si ani nemohli přát.

A docela nedávno – bylo to také na našem letním táboře – jsme přišli náhodou na to, že má Vašek geniální paměť: dokázal tam napsat hru Zdeňka Svěráka slovo od slova zpaměti, „z hlavy“, do školního sešitu formátu A5. Také jsme si uvědomili, že se i vizuálně mění jeho výraz obličeje k lepšímu.

Mimochodem, podobně jsou na tom i někteří malí Romové, když poznají, že to s nimi někdo myslí dobře. Když vidí určitý řád, důslednost a to, že existují pravidla hry.

Co byste poradil svým méně zkušeným kolegům a kolegyním – vedoucím v dětských spolcích, postaveným před dilema, zda inkluze ANO či NE?

Kdysi jsem vymyslel našemu spolku krédo: Pomáhat dětem je nejhumánnější lidská činnost. Musí se to ale umět. Takže moje rada je prostá. Uvědomte si, že každý, kdo pracuje s dětmi, musí mít odpovídající schopnosti, dovednosti a musí se hodně učit. A především musí být dobrým a citlivým člověkem.

Za rozhovor poděkoval Jiří Majer

